

kézműves formában folyik, hogy azután később a század végén egy komoly gyáriparrá fejlődjék.

Ugyanez a fejlődés megmutatkozik azonban már a XIX. és tovább a XIX. század második felében. Kimutatható például az Csepelen, ahol a század végén alakul meg csak a gyáripár, ennek ellenére a csepeli lakosságnak a fejlődési aránya szinte megközelíti a városi lakosság fejlődésének az arányát is. Tehát a kezdődő kapitalizmusnak a hatása folytán - amire az előbb itt Ránki elvtárs utalt, - fölszabadul bizonyos mezőgazdasági munkaerő felesleg, amelyet egyrészt a főváros, másrészt a mellette fekvő települések szívnak fel, és így kialakul az elővárosi övezet.

Arra akartam ezzel a rövid felszólalásomban utalni, hogy az elővárosi övezet létrejötté már a késő feudalizmus korában bekövetkezett, és ez nyújtott azután alapot arra, hogy a XIX. század második felében és a XIX. század végén, a XX. század elején a későbbi nagy ipari külvárosok létrejöjjenek.

TÓTH Imre:

A város történetének kutatásánál elsődlegesen a levéltári, tervtári forrásokat, a kiadott vagy ki nem adott statisztikai közleményeket, adatokat és a könyvtárakat szokás felhasználni. Forrásul szolgál még maga az élő város, a meglévő épületek, épületmaradványok, műemlék-épületek, az uthálózat, a látható és a láthatatlan közművek sora is. Szeretnék most egy másik forrásról beszélni, amelynek felhasználása most kezd előtérbe kerülni a várostörténeti kutatásoknál. Nevezetesen arról a történelmi jelentőségű anyagról, melyet a múzeumok őriztek meg. Tekintettel a meghallgatott előadás témájára, természetesen elsősorban a történelmi, gazdasági, ipari vonatkozású anyagokról szeretnék beszélni.

A múzeumokban megőrzött ipari, gazdasági jellegű anyagot a film és a televízió előbb fedezte fel, mint a történetirással foglalkozó kutatók. A közelmúltban volt a televízióknak egy nagyon érdekes, népszerűsítő tudományos történelmi sorozata, ahol rangos történészeink ismertették a városfejlődést, a város gazdaságának a fejlődését és ezt sikeresen egészítette ki a múzeumokban lefényképezett és az előadáshoz szervesen hozzáilleszkedő anyag.

Az ilyen jellegű anyagról szeretnék most én itt egy néhány szót szólni, kapcsolódva az előadáshoz. A főváros életére vonatkozóan rengeteg anyag található az országos szakmúzeumokban is. Nagyon gazdag anyagot őriz a Közlekedési Múzeum a főváros közlekedését illetően, a Postamúzeum, a Tűzoltómúzeum és a Műszaki Múzeum. Az ezekben található fővárosi anyag természetesen elsősorban a közlekedéssel, a hiráddal, s a technikatörténettel kapcsolatos.

Most arról szeretnék néhány szót ejteni, hogy miként tükröződik, s - most idézem az előadás címét: "Budapest szerepe az ország gazdasági fejlődésében" című téma a Budapesti Történeti Múzeum gyűjtőtevékenységében, kiállításain és raktár-anyagában. Az ilyen irányú gyűjtőtevékenység évtizedekre nyúlik vissza. Az előadás említette a város fejlődésében a mezőgazdaság szerepét. A főváros mezőgazdaságával kapcsolatosan a Budapesti Történeti Múzeumnak is elég tekintélyes anyaga van, különösen a budai szőlőműveléssel kapcsolatosan.

A tárgyalt téma és tárgyalt időszakunk előzményeül szolgál a céhes idő. A céhes anyag gyűjtése már a múlt században megkezdődött a Budapesti Történeti Múzeumban. Különösen gazdag a céhláda, a céhzászló anyagunk és a céhekkel kapcsolatos kisipari számszám együttes.

Említette az előadás a gépipart is, a gépiparhoz kapcsolva az öntésnek a modern technológiáját. Ezzel kapcsolatosan a hengersizéken kívül Ganz-féle kéregöntésű vasuti kerék is van a Múzeum tulajdonában.

A XIX. század harmadik harmadában a villamosipar indult igen gyors fejlődésnek, ezzel párhuzamosan a villamos gépipar. Múzeumunknak a tulajdonában van a Déry-Bláthy-Zipernovszky-féle kétfajta őstrafó, különböző generátoroknak, dinamóknak és motoroknak egész sora, az egykori Ganz villamossági Múzeum anyaga szinte teljes egészében.

A gépipar különböző ágai is jelen vannak gyűjteményünkben, van a birtokunkban gőzgép, generátor, különböző fajta robbanó motor, - a gépipar kezdeti korszakából.

A XIX. század utolsó harmada a villamos gépípar velejárójaként a villamos világítást is meghozta. E téren is gazdag anyag áll a Múzeum rendelkezésére. Az elektromos világítást megelőző korábbi világítási módokat is be tudjuk mutatni. Gazdag gázlámpa gyűjteményünk van. A villamos világítással kapcsolatosan nemcsak a szénszálas izzóink vannak, hanem a villamos világítás - technikai fejlődésében ma már alig ismert, de akkoriban nagy jelentős szerepet játszó Nerrast-lámpáink is vannak.

Közismert, hogy a wolfram-szálas izzó Budapestről indult világhódító útjára, az Egyesült Izzóból. A wolfram szálas izzólámpáknak az eredeti kísérleti példányai az ugynevezett Just-féle kísérleti égők is a Budapesti Történeti Múzeum gyűjteményében található. A wolframmal párhuzamosan futó egyéb fémszálas izzó lámpáknak is elég gazdag gyűjteményével rendelkezünk.

A vákuum technika egyéb jellegű termékei is megtalálhatóak Múzeumunkban. Az Adócsógyár, mely a közelmúltban rendezte meg az "Ötven éves a magyar rádiócső gyártás" című kiállítását, ennek az anyagát zömében a BTM raktárából kölcsönözte. Gazdagon állnak rendelkezésünkre bárium csövek is, melyek szintén az Egyesült Izzó termékei. Ezek tették lehetővé a tömeges rádiózást az 1920-as, 1930-as években. A rádiók legkülönbözőbb típusai is megtalálhatóak a gyűjteményünkben.

Az Egyesült Izzó az 1930-as években radar rezgéseltető csövekkel is folytatott kísérleteket, sőt ilyen jellegű termékeket elő is állított a második világháború alatt. Ilyen radar rezgéseltető csövünk jelenleg a "Budapest ezer éve" című kiállításunkon tekinthető meg.

A századforduló táján jelentős szerepet vívott ki magának a műszerípar. Ennek a termékei is fellelhetők gyűjteményünkben.

Az előadásban szereplő időszak életmódjával kapcsolatosan is tekintélyes anyag áll rendelkezésünkre, ruházat, háztartási, használati cikkek, órák, butorok formájában. A városi fejlődéshez hozzátartozik a közmű fejlődés is, ami annak elsődleges velejárója. Ezen a téren is jelentős anyaggal rendelkezik a Budapesti Történeti Múzeum. A vízművek fejlődésére elsősorban tervrajzok állnak rendelkezésünkre. A gázművek fejlődése termékekben is megmutatkozik. A közlekedés fejlődést részint tárgyi, részint igen gazdag fényképanyaggal tudjuk bemutatni.

Prof. CZEIKE (Wien):

Die wirtschaftliche und soziale Entwicklung Wiens ist - wie die jeder grossen Stadt - abhängig von der Beteiligung bestimmter Bevölkerungsgruppen am öffentlichen Leben und damit an den wirtschaftspolitischen Entscheidungen. Unter diesem Gesichtspunkt wird das in der jeweiligen Periode geltende Wahlrecht zu einem entscheidenden Kriterium. Vor hundert Jahren galt in Wien ein Kurienwahlrecht, das nur einer vermögenden oder beruflich qualifizierten Oberschichte massgeblichen Einfluss sicherte. Nur etwa vier Prozent der Bevölkerung, ausschliesslich Männer, besaßen damals das aktive Wahlrecht. Die Macht lag in der Hand der Liberalen. Wohl gelang es in den achtziger Jahren der christlich-sozialen Opposition, die Basis etwas zu verbreitern und damit dem Kleinbürgertum politische Rechte zu verschaffen, aber zu einer weiteren Demokratisierung kam es nicht; die Einführung eines vierten Wahlkörpers um die Jahrhundertwende gleicht mehr einem politischen Alibi.

Im Jahre 1873, dem Beginn unserer Betrachtung, stehen wie auf dem Höhepunkt der liberalen Ära. Als nach Revolution und Neoabsolutismus 1861 durch das Februarpatent endlich die verfassungsmässigen Grundlagen für eine Neuwahl des Gemeinderates geschaffen wurden, entwickelte sich dieser zu einer Domäne der liberalen Partei, wobei das "rückwärtslose Streben des einzelnen nach Befreiung von allen Bindungen" sowie das Prinzip des "freien Spiels der Kräfte" und die Fixierung der "Selbstverantwortlichkeit" des einzelnen für sein Schicksal für die sich allmählich bildenden Parteirichtungen eine gemeinsame Grundlage bildeten. Im speziellen vertraten die Mitglieder der führenden "Mittelpartei" und einige ebenfalls rechts stehende Radikale das Grosskapital, die Äusserste Linke hielt an den Idealen von 1848 fest, und die Demokraten, denen sich zunächst auch Lueger